

NORGES BONDELAG

Samferdselsdepartementet
Postboks 8010 Dep
0030 OSLO

Vår saksbehandler
Mina Mjærum Johansen
22 05 45 42

Vår dato
01.10.2013
Deres dato
06.08.2013

Vår referanse
13/00907-2
Deres referanse
12/1146

Fysisk kompensasjon for jordbruks- og naturområder ved samferdselsutbygging

Norges Bondelag viser til brev av 6. august 2013 fra Samferdselsdepartementet ved Per-Andre Torper om skriftlige innspill til rapporten *Fysisk kompensasjon for jordbruks- og naturområder* (Multikonsult, Skog og landskap og Naturrestaurering 2013), og gir med dette våre synspunkter på rapporten.

Norges Bondelag støtter i all hovedsak rapportens prinsipper, men vi har også noen bemerkninger. Vår inngang i dette innspillet går først og fremst på fysisk kompensasjon ved tap av jordbruksområder, og vårt mål om å ta vare på matjorda, det vil si dyrka og dyrkbar jord.

Norges Bondelag:

- mener at Stortingets nylig vedtatte mål om å øke den landbaserte matproduksjonen i takt med befolkningsveksten må ligge til grunn ved fysisk kompensasjon
- mener at dyrka og dyrkbare ressurser kun bør omdisponeres til *nasjonalt* viktige samfunnsinteresser
- er enige med arbeidsgruppa i at kompensasjonstiltak bare benyttes som *en siste utvei* der omdisponering ikke kan unngås, og først etter at tiltakene "unngå", "avbøte" og "restaurere" er grundig vurdert
- at vurderingene rundt tiltakene "unngå", "avbøte" og "restaurere" blir eksternt kvalitetssikret gjennom blant annet spesifikke krav til hvert av tiltakstrinnene, før en går til det skritt å "kompensere"
- at det ved kompensasjon, enten denne skjer i form av nydyrking, jordflytting eller flytting av matjord til arealer som allerede er dyrka, må

Bondelagets Servicekontor AS

Postadresse:
Postboks 9354 Grønland
0135 OSLO

Norges Bondelag
Bondelagets Servicekontor AS

Besøksadresse:
Landbrukets Hus,
Schweigaardsgate 34 C
0191 OSLO

Org.nr.: 939678670
Org.nr.: 985063001 MVA

Telefon:
22 05 45 00

Bankkonto: 8101.05.12891
Bankkonto:: 8101.05. 91392

E-postadresse:
bondelaget@bondelaget.no

Internett:
www.bondelaget.no

matproduksjonspotensialet minimum være det samme, og helst høyere enn før omdisponering og kompensasjon

- mener videre at man må ta hensyn til landets framtidig matproduksjonspotensial, ved primært å benytte jordflytting som virkemiddel ved kompensasjon
- støtter forslaget om at det settes i gang pilotprosjekter med fysisk kompensasjon av jordbruks- og naturområder knyttet til store samferdselsutbygginger, forutsatt at det settes strenge og målbare kriterier.
- kompensasjon må skje i nært samarbeid med berørte grunneiere, og være basert på frivillighet

1. Matproduksjon for framtidige generasjoner

I dag utgjør dyrka mark, som er grunnlaget for all matproduksjon, enten det gjelder plante- eller husdyrproduksjon, kun tre prosent av Norges landareal. Bare $\frac{1}{3}$ av denne er egnet til matkornproduksjon. Den mest produktive jorda finnes rundt de store byene, som Stavanger, Trondheim og Oslo.

Norge har også svært knappe ressurser av dyrkbare arealer, som kan anses som framtidige matjordreserver. Norsk institutt for skog og landskap har anslått at vi kun har 2 millioner dekar dyrkbar jord egnet til kornproduksjon. Mye av de dyrkbare arealene er skog eller myr, og det kan derfor av klimamessige hensyn være ugunstig å dyrke opp disse.

Norges og verdens befolkning vil øke sterkt de kommende åra. I tillegg vil klimaendringer, som temperaturstigning og mer intens nedbør, gjøre det mer utfordrende å produsere mat, både i Norge og globalt. Begge disse faktorene gjør at det vil kunne bli en stor knapphet på mat i framtida, og det vil derfor være avgjørende å ta vare på matjorda.

Stortinget har med behandlinga av Meld St 9 (2011-2012) Om landbruks og matpolitikken - *Velkommen til bords*, våren 2012, satt som mål at Norges landbaserte matproduksjon skal øke i takt med befolkningsveksten. Fordi Norge har så knappe ressurser med dyrkbare arealer av høy kvalitet, er det særdeles viktig å ta vare på de eksisterende dyrka arealene.

Tall fra Statistisk Sentralbyrå, innhentet gjennom KOSTRA, viser at omdisponeringen av dyrka og dyrkbare arealer til samferdselsformål øker. I 2005 ble det omdisponert 945 dekar dyrka og dyrkbar mark, mens det i 2012 ble omdisponert 3 237 dekar, altså over tre ganger så mye som i 2005. I fjor ble hele 62 prosent av omdisponeringen til samferdselsformål gjort på dyrka mark.

Da mange av de store og arealkrevende samferdselsprosjektene skjer i nærheten av de store byene, omdisponeres høyproduktive arealer. Når man vet at veger medfører nedbygging av tilstøtende arealer, særlig ved kryss, i form av næringsbebyggelse og boliger, mener Norges Bondelag at det er særdeles viktig å unngå å legge samferdselstiltak i områder med dyrka mark.

Norges Bondelag mener at Norge i størst mulig grad skal være i stand til å brødfø egen befolkning. Matjorda er grunnlaget for all matproduksjon, enten det gjelder plante- eller husdyrproduksjon, og det er derfor avgjørende å ta vare på denne knappe og ikke-fornybare ressursen. Norges Bondelag mener at dyrka og dyrkbare ressurser kun bør omdisponeres til nasjonalt viktige samfunnsinteresser, og at matsikkerhet må være utgangspunktet for vurdering av hvilke tiltak som skal settes inn ved planlegging av samferdselstiltak.

2. Kommentarer til rapporten

I rapporten *Fysisk kompensasjon for jordbruks- og naturområder* (Multikonsult, Skog og landskap og Naturrestaurering 2013) legger arbeidsgruppa fram grunnleggende prinsipper om kompensasjon. Her framgår det at fysisk kompensasjon skal kun benyttes som en siste utvei, der ”*det ikke er mulig å unngå eller tilstrekkelig redusere og avbøte skadene på naturverdier, jordbruksområder eller andre viktige verdier ved en utbygging.*” . I figur 1.1 i rapporten er tiltakene skissert som en omvendt pyramide, der tiltakene er framstilt hierarkisk, slik at det å unngå potensiell negativ påvirkning er første trinn med høyest prioritet, og hvor kompensasjon er fjerde trinn med lavest prioritet.

Norges Bondelag støtter tanken rundt at kompensasjon skal være en siste utvei, og at dette virkemidlet først kan benyttes etter at alle andre virkemidler er vurdert. Dessverre har vi erfaring fra andre slike firetrinnsmetodikker, at veien fra trinn en til fire kan være svært kort. Et eksempel på dette er firetrinnsmetodikken ved vegplanlegging, kjent fra Statens Vegvesens Håndbok 140 Konsekvensanalyser. Her skal det utenfor tettbygde strøk vurderes først hvorvidt det ikke skal gjøres noe tiltak på strekningen (trinn 1), så om det kan hjelpe med trafikkregulerende tiltak (trinn 2). Dersom ikke dette er tilstrekkelig er neste trinn enkle utbedringstiltak på eksisterende vei (trinn 3). Det siste trinnet åpner for gjennomgående utbygging eller omlegging til vegnormalstandard (trinn 4). Vegdirektoratet har selv bekreftet at mange strekninger fort blir vurdert til fjerde trinn, noe som ofte innebærer en ny vei, selv om man i ettertid kan se at det kanskje hadde holdt med tiltak på trinn 2 eller 3. Dette tyder på at de som utreder ofte ser ny vei som den beste løsningen, uten å ha vurdert mindre tiltak grundig nok først. Norges Bondelag er bekymret for at firetrinnsmetodikken, der fjerde trinn innebærer fysisk kompensasjon, kan bli en ”lettvinn” løsning for den som vurderer.

Norges Bondelag mener at kompensasjonstiltak bare benyttes som *en siste utvei* der omdisponering ikke kan unngås, og først etter at tiltakene ”unngå”, ”avbøte” og ”restaurere” er grundig vurdert. Det må settes spesifikke krav til vurderingene til alle trinn i metodikken, og vurderingene rundt tiltakene ”unngå”, ”avbøte” og ”restaurere” blir eksternt kvalitetssikret gjennom blant annet spesifikke krav til hvert av tiltakstrinnene, før en går til det skritt å ”kompensere”.

Vår dato	Vår referanse
01.10.2013	13/00907-2

I de tilfellene der man ikke klarer å unngå omdisponering av dyrka mark, er det viktig at potensialet til å produsere mat på det som kompenseres, enten dette skjer i form av nydyrking, jordflytting eller flytting av matjord til arealer som allerede er dyrka, må være minst like god som den jorda som blir utbygget. Fordi det vil være stor variasjon på erstatningsarealene med hensyn til arrondering, arealstørrelse og nærhet til vei og driftssenter, er det vanskelig å gi et nøyaktig forholdstall mellom omdisponert areal og kompensert areal.

Avstand til vei og driftssenter vil være av stor økonomisk betydning, og kan dermed avgjørende for hvorvidt de nye arealene vil benyttes til matproduksjon i framtida. Det er derfor viktig å legge de nye arealene i samme område som utbygges, og aller helst slik at de grunneierne som blir berørt av utbyggingen også kan få kompensert sine arealer på egen eiendom eller ved jordskifte til et område i nærheten av driftssentret. Kompensasjon må skje i samarbeid med grunneiere og være basert på frivillighet.

Ved å velge nydyrking som kompensasjonsmetode svekker man landets potensielle evne til å produsere mat, da de dyrkbare ressursene er knappe og ikke-fornybare. Det samme gjør man ved å flytte matjordlaget fra det omdisponerte området til et annet dyrka eller dyrkbart areal.

Hvis matsikkerheten skal opprettholdes i et langsiktig perspektiv, må kompensasjon først og fremst skje ved jordflytting. Dette er teoretisk mulig ved at man flytter matjord- og grøftelag fra arealer som omdisponeres til nye og i utgangspunktet uproduktive arealer slik Bioforsk skisserer i sin rapport *Flytting av oppdyrket jordsmonn for reetablering av jordbruksarealer – En vurdering over erfaringsgrunnlag og vurderinger av risiko for spredning av skadelige organismer* (Haraldsen, Vol. 7. nr. 181 2012).

Erfaring viser at det ikke er enkelt å flytte jord i praksis. For det første er det et stort volum som må flyttes (for kornjord opptil 1,5 meters dybde). For det andre er man avhengig av å flytte med stor og tung redskap, noe som kan pakke jorda og dermed ødelegge jordstrukturen, som er helt fundamental for planteproduksjon. Jordpakking er spesielt et problem når jordmassene er fuktige, og det er i praksis umulig å flytte store arealer uten å unngå ugunstige perioder for jordflytting, som ved nedbør. For det tredje er kompetansen i forhold til jord som dyrka ressurs i dag lav blant entreprenørene som utfører jordflyttingen, noe som ofte medfører sammenblanding av jordlagene. Alle disse faktorene gjør at jordflytting medfører en forringing av jordkvaliteten, og at det er et svært usikkert grep med hensyn til å opprettholde sjølforsyningsgraden. I notatet *Jordvern og jordflytting – betenkning knyttet til Delijordet i Vestby*, datert 12. august 2013, skriver forskningsdirektør i Bioforsk, Nils Vagstad, til Landbruks- og matdepartementet: *Flytting av jord og reetablering av ny produksjonsjord er teknisk mulig, men kvaliteten på jorda etter flytting vil kunne variere sterkt, avhengig av jordas egenskaper, terrengforholdene der jorda skal deponeres, været etter flytting (frost/tele) og hvordan arbeidet ble utført. Underlaget for deponiet er vesentlig. Det gjelder bl.a. sammensetningen (leire til morene) og dreneringsforholdene.*

En må anta at det uansett vil ta tid før jorda forventes å oppnå lignende kvalitet og produksjonspotensial som i sitt opprinnelige leie.

Vår dato	Vår referanse
01.10.2013	13/00907-2

For å øke kunnskapen og erfaringene om hvorvidt firetrinnsmetodikken rundt fysisk kompensasjon vil kunne resultere i netto økt matproduksjon, og til redusert planleggingstid, ser Norges Bondelag for seg at det vil være nyttig å gjennomføre noen utvalgte pilotprosjekter i forskjellig stadier av planfasen. Norges Bondelag mener at det må settes strenge og målbare kriterier for de enkelte prosjektene.

Norges Bondelag mener at matproduksjonspotensialet minimum må være det samme, og helst høyere enn før omdisponering ved bruk av kompensasjon. Dette betyr at arealene i det enkelte prosjekt må være større enn de kompenserte arealene, da det er vanskelig å opparbeide en like god jordkvalitet på de nye arealene, enten det benyttes nydyrking eller jordflytting.

Norges Bondelag mener videre at jordflytting er den metoden som i teorien kan i vare ta landets framtidig matproduksjonspotensial. Uansett kompensasjonstiltak er det viktig å ta hensyn til arrondering og avstand til vei og driftssenter ved vurdering av etablering av nye arealer, slik at man legger til rette for matproduksjon på arealene i lang tid framover. Alle kompensasjonstiltak skal skje i nært samarbeid med grunneiere, og være basert på frivillighet.

Norges Bondelag støtter videre støtter forslaget om at det settes i gang pilotprosjekter med fysisk kompensasjon av jordbruks- og naturområder knyttet til store samferdselsutbygginger, forutsatt at det settes strenge og målbare kriterier. Også i disse prosjektene må kompensasjonstiltakene skal skje i nært samarbeid med grunneiere, og være basert på frivillighet.

Med vennlig hilsen

Per Skorge
Elektronisk godkjent, uten underskrift

Mina Mjærum Johansen